

Н. В. Дячук, асп.,

Волинський національний університет імені Лесі Українки,
кафедра загальної та соціальної психології

ТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЯК ФАКТОР САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Стаття присвячена теоретичному аналізу проблеми самореалізації особистості. XXI століття вимагає від людини творчого розвитку, який за умови наявності творчого потенціалу, забезпечує людині її самореалізацію. Тому у даній статті присутній глибинний аналіз складових компонентів цього поняття: творчість і потенціал. Слід підкреслити, що проблема творчого потенціалу особистості досліджувалася і продовжує досліджуватися не тільки психологами, але й в той же час все набуває популярності серед педагогів та філософів. Проблема творчого потенціалу тісно пов'язана із проблемою творчої особистості. Нашим завданням було визначення важливих професійних якостей творчої особистості в процесі її становлення та розвитку. Представлений аналіз проблеми самореалізації особистості може слугувати доповненням у подальшому дослідженні проблеми.

Ключові слова: особистість, творчість, потенціал, самореалізація, творчий потенціал, самоактуалізація.

Проблема формування творчої особистості, пошук ефективних шляхів розкриття творчого потенціалу особистості відноситься до універсальних проблем науки в цілому, зокрема психології та зберігає свою актуальність на сучасному етапі суспільного розвитку. Людині нового покоління треба бути творчою особистістю, здатною до ефективної діяльності у XXI столітті. Розкриття творчого потенціалу відіграє велике значення з точки зору буттєвих цінностей особистості, її психологічного здоров'я, сприяючи таким чином процесу її самореалізації та самоактуалізації.

Основне завдання освітньої політики нашої держави полягає в формуванні та розвитку творчої особистості спеціаліста будь-якої галузі науки, сприянню розкриттю його творчого потенціалу.

Метою даної роботи є аналіз поняття творчої самореалізації особистості та визначення основних професійно-важливих якостей творчої особистості у процесі її розвитку та становлення.

Над змістом поняття "творчий потенціал" працювали багато сучасних вчених, серед яких В. І. Андреев, П. Ф. Кравчук, А. С. Майданов, В. Ф. Овчинников, Я. О. Пономарьов, В. В. Рибалка та інші. Аналіз досить великого масиву літератури з проблем творчості, яка останнім часом вже виділилася в самостійний напрям на межі психології, педагогіки, філософії та інших наук дає змогу зробити висновок про те, що проблема творчого потенціалу завжди була і залишається центральною ланкою дослідження проблем творчості та творчої особистості. Оскільки вищезгадані поняття нерозривно пов'язані між собою, то раціонально буде окремо проаналізу-

вати та охарактеризувати сутність поняття “творчість” та поняття “потенціал”, що дасть змогу виявити його певні характеристики та зрозуміти поняття “творчий потенціал” глибше і ширше.

У загальному вигляді творчість має таке визначення як: “людська діяльність, що має за ціль створення будь-чого принципіально нового, не схожого на створене раніше” [9]. У філософському енциклопедичному словнику творчість трактується як дещо схоже визначення. Це — діяльність, яка породжує щось якісно нове, чого ніколи раніше не було [17]. В. М. Екземплярський називає творчість родовою властивістю людини, вищою формою її діяльності, яка спрямована на створення чогось нового, на відкриття об’єктивних суспільно важливих цінностей. Крім того, вчений стверджує, що творчість треба розглядати не як специфічне самостійне утворення, яке існує поряд з продуктивною і репродуктивною діяльністю, а як внутрішньо істотну властивість діяльності взагалі, яка виявляється в її конкретних формах [19].

Творчість являє собою тип діяльності, який створює якісно нові матеріальні і духовні цінності або висуває нові, ефективніші способи розв’язання тих чи інших наукових, технічних, соціальних та інших проблем [6].

Таке ж визначення поняттю творчість дає А. М. Єрмола, який наголошує на тому, що у філософській та психолого-педагогічній літературі існують різні пояснення творчості, відмінні погляди на основу та структуру творчого процесу. Звертаючи увагу на багатоплановість вживання поняття “творчість”, він стверджує, що творчість — це діяльність, результатом якої є створення нових матеріальних та духовних цінностей. Вона передбачає наявність особистості цінностей, мотивів, знань, умінь, завдяки яким створюється продукт, що відрізняється новизною, оригінальністю й унікальністю. На думку американського психолога П. Едвардса, творчість — це здатність знаходити нові вирішення проблеми або винаходити нові заходи вираження, внесення в життя чогось нового для індивіда; це сила, що сприяє позитивній самооцінці й забезпечує саморозвиток індивіда [5].

Необхідно виділити оригінальний, але важливий підхід до проблеми творчості видатного психолога Л. С. Виготського, який писав, що творчість — це діяльність людини, спрямована на створення нового: чи то речей зовнішнього світу, чи умовиводів або почуттів, властивих самій людині [18]. Підтвердженням цього може бути визначення, взяте зі словника-довідника: “творчість — це діяльність, що передбачає відкриття чогось нового для індивіда” [9].

Дослідженням сутності творчості, умов її розвитку та інших аспектів займалися і продовжують займатися вчені-філософи. Так, знаменитий філософ Платон стверджував, що поняття творчість дуже широке і все, що викликає перехід від небуття до буття, що сприяє появі нових предметів через будь-яке ремесло і є творчістю. Отже, Патон відносив до творчості все, створене людиною [16].

А. Спіркін зазначає, що такий феномен, як творчість можна визначити як мислення і практичну діяльність, результатом якої є створення оригі-

нальних, неповторних цінностей, встановлення нових фактів, властивостей, закономірностей [18], а болгарський філософ Г. Гиргинов розглядає творчість двох рівнів, перший з яких притаманний людському мисленню і людській практиці, а другий — пов'язаний з певним винахідництвом, науковою діяльністю [4]. М. Бердяєв, наголошуючи, що творчість людини є не її вимогою, а правом та обов'язком. Отже, слідує висновок, що до творчості здатна кожна людина, життя якої наповнене елементарними формами праці [1].

Значну увагу аналізу творчості приділяв С. Л. Рубінштейн, який пояснював дане поняття через працю, діяльність тощо. Кожна праця, наголошував вчений, включає в себе тією чи іншою мірою інтелектуальні, мислительні процеси того чи іншого рівня і в праці представлений момент творчості. С. Л. Рубінштейн стверджував, що творчість включаючись у працю, відкриває новий аспект в проблемі діяльності в цілому [12].

Д. Б. Богоявленська вважає, що власне творчість починається там, де перестає бути тільки відповіддю або рішенням поставленого завдання. Тобто, там, де цінним і важливим є сам процес діяльності, а не лише результат. Саме в цьому виході за рамки вимог заданої ситуації і криється таємниця вищих форм творчості, здатність бачити в предметі щось нове, таке, чого не бачать інші [2].

Такі зарубіжні вчені, як К. Роджерс, А. Маслоу, Р. Мей вбачали в творчості глибинну потребу людини в самореалізації [11]. К. Роджерс пояснював, що творчість є важливою потребою людини реалізувати себе. Актуалізація особистістю своїх можливостей та здібностей призводить до розвитку, як наголошує К. Роджерс “повноцінно функціонуючої людини”. Тенденція до самоактуалізації притаманна будь-якому живому організму, тому прагнення до повної самореалізації є природженим у кожного з нас. Самоактуалізація — це прагнення живої істоти до зросту, розвитку, самостійності, самовираження, активізації всіх можливостей свого організму. А. Маслоу стверджував, що творчість є найбільш універсальною характеристикою людини, це риса, яка потенційно присутня у всіх людей від народження. Він також відмітив, що хоча здатність до творчості закладена в кожному з нас, вона не вимагає спеціальних талантів чи здібностей. Творчість є універсальною функцією людини, що веде до всіх форм самовираження, тому поняття самоактуалізації у вченого трактується, як “повне застосування талантів, здібностей, потенцій” [8].

Аналіз літератури з проблеми творчості показав, що творчість може проявлятися на різних рівнях (індивідуальному, колективному та в єдності першого з другим), але головним залишається той факт, що творчість завжди пов'язана з формоутворенням та спрямована на реалізацію творчого потенціалу особистості та перетворення його в реальність [16].

Інше поняття, пояснення якого є не менш значимим при дослідженні даної проблеми є поняття “потенціал”. Цей термін походить від латинського слова *potentia*, що в перекладі означає здібність, сила, міць, дієвість. Поняття “потенціал” вживається в декількох значеннях: по-перше, як фізична величина, яка характеризує силове поле в певній точці, по-друге, як

сукупність засобів чи можливостей у будь-якій галузі чи сфері життєдіяльності [13].

Цей термін знаходимо у філософському словнику, де поняття “потенціал” визначається як притаманна життєвій субстанції тенденція, яка за сприятливих умов досягає своєї мети, і відповідно, можливість, внутрішня сила, здатність до дії [17].

У енциклопедичному словнику дане поняття також характеризується як джерела, можливості, засоби, запаси, які можуть бути використані для вирішення будь-якого завдання, досягнення певної мети або ж як можливості окремої особистості, суспільства, держави в певній сфері життєдіяльності [14].

Отже, спираючись на аналіз понять “творчість” та “потенціал”, який включає в себе можливості або ж внутрішні сили, які можуть використовуватися для вирішення будь-якої задачі, здійснення будь-якого виду діяльності, робимо висновок, що в нашому випадку творчий потенціал особистості може трактуватися як можливості особистості для виконання творчих дій у будь-якій сфері діяльності.

Простежити динаміку розвитку творчого потенціалу особистості, розкрити його психологічний зміст намагалися визначні вітчизняні та зарубіжні вчені.

Велика кількість вчених вважають творчий потенціал рушійною силою і джерелом розвитку особистості (Я. Пономарьов, С. Степанов, Р. Ткач та інші). Вони розкривають саме поняття “творчий потенціал особистості”, розглядаючи його на рівні вивчення потенційних та актуальних характеристик людини. Вищезгадані вчені інтерпретують творчий потенціал як категорійну форму творчої активності особистості.

Такі дослідники, як О. О. Бодальов, А. А. Деркач зазначають, що головним фактором творчого потенціалу є прагнення до самореалізації [3]. Особистість, в якій присутня наявність творчого потенціалу характеризується високим рівнем внутрішньої потреби до самореалізації та саморозвитку навіть за відсутністю зовнішніх причин. Певним мотивом, що спонукає її до самоздійснення, внутрішньою причиною є активне ставлення до навколишньої дійсності та самої себе. Отже, самореалізація особистості виступає одним з головних механізмів становлення і розвитку творчого потенціалу. Існуючи в єдності перервного і безперервного, кінцевого і нескінченного, самореалізація є початковим станом високорозвиненої особистості. Іншими словами, не мотиви, що лежать поза особистістю (гроші, престиж, кар’єра тощо), а її прагнення, внутрішня потреба спонукає до самореалізації [3].

Розвиток творчого потенціалу неможливий без творчої активності особистості, оскільки остання є умовою виявлення і розвитку творчого потенціалу особистості та механізмом реалізації її творчих здібностей [15].

Р. В. Ткач підкреслює, що реалізація творчого потенціалу в творчій діяльності незмінно пов’язана з механізмом інтелектуальної активності суб’єкта, продуктивністю підсвідомих процесів. Від багатого творчого потенціалу як підсвідомого процесу залежить рівень творчої самореалізації і саморозвитку особистості. Отже, головним джерелом її розвитку є творчий

потенціал, який реалізується у творчому зусиллі, а провідним мотивом — прагнення до самоактуалізації та самореалізації. Творчий потенціал не є вродженим, стверджує вчений, його не можна набути у процесі освіти, як знання, вміння, навички. Від вроджених здібностей психофізіології людини творчий потенціал залежить тільки певною мірою, але його актуальний стан залежить від цінностей самої людини, від її внутрішніх зусиль. В результаті своїх творчих зусиль людина може навіть підпорядкувати своїй волі, цілям і планам власний темперамент [15].

С. Л. Рубінштейн наголошує, що розвиток творчого потенціалу здійснюється на основі взаємодії зовнішніх і внутрішніх умов. Створення необхідних соціальних, матеріальних, моральних умов для суб'єкта сприяє розкриттю його внутрішніх творчих сил, викликає потребу використовувати і проявляти свій творчий потенціал у будь-якій конкретній діяльності, яка сприяє позитивним перетворенням в самій особистості [12].

Отже, творчий потенціал особистості являє собою структурно і функціонально організоване формування, синтез соціальних та психофізичних властивостей, у характеристиці якого виражена єдність природного і соціального: наявність природних задатків до творчості і необхідність їх розвитку в умовах життєдіяльності. Проблема творчого потенціалу є невіддільною складовою загальної проблеми творчої особистості. Тому головною характеристикою дослідження процесу творчого потенціалу є розвиток творчої особистості.

Питання розвитку творчої особистості вивчалось та продовжує цікавити багатьох вітчизняних та західних вчених. Серед них: В. О. Моляко, Я. О. Пономарьов, О. І. Виговська, В. М. Дружинін, В. В. Рибалко, Г. С. Костюк, В. В. Клименко, К. Р. Овчиннікова, В. І. Андреев, О. І. Кульчицька, О. М. Матюшкін, Н. В. Кузьміна, С. О. Сисоєва та інші. Серед західних психологів вагомий внесок у розуміння творчої природи особистості зробили такі видатні вчені, як: З. Фрейд, К. Юнг, Е. Фромм, А. Маслоу, Р. Стернберг, Дж. Гілфорд, Е. де Боно, Т. Рібо і т. д.

Загалом, творча особистість — це особистість, яка характеризується високим рівнем розвитку творчих здібностей, незвичайним творчим потенціалом та схильністю до творчої діяльності. Творча особистість спрямована на творчу діяльність, що проявляється у високій потребі до творчості, високому постійному інтересі, що домінує над іншими формами спрямованості [9].

А. Н. Лук визначає дві групи якостей творчої особистості: ознаки творчого мислення та особові характеристики. Він стверджує, що ці групи якостей взаємопов'язані, оскільки здібності до творчого мислення без відповідних особових якостей не будуть існувати то проявлятися належним чином. У творчої особистості, за словами вченого, обов'язкова наявність творчого потенціалу. Це пояснюється тим, що творчі задатки певною мірою притаманні кожній людині і лише реалізація творчого потенціалу, якими б не були його рамки масштабності робить людину психічно нормальною [7].

Творча особистість визначається високою життєвою енергією, працездатністю, домінантністю уваги (здатність довгий час утримувати свою ува-

гу на певному об'єкті чи проблемі), критичністю мислення, впевненістю в собі, почуттям власної гідності, високою самооцінкою, кмітливістю, внутрішньою свободою та ін. [9]. В. Андрущенко, П. Скрипка, В. Буслинський наділяють творчу особистість оригінальністю, здібністю сприймати та освоювати не лише те, що уже є створеним, але і створювати щось самостійно; надзвичайним прагненням до творчості, яка є більш розвиненою ланкою потреби в діяльності, що притаманна кожній людині [16].

Отже, творча особистість — це особистість, для якої характерна стійка мотиваційно-творча активність, що проявляється в єдності з високим рівнем творчих здібностей, це особистість, яка здатна до саморозвитку, самоактуалізації та професійного самовдосконалення [10].

Отже, роблячи висновок, необхідно зазначити, що проблема самореалізації особистості, яка здійснюється за допомогою творчого потенціалу досі є відкритим полем для діяльності науковців, здобутки яких допоможуть подолати існуючі розбіжності. Подальшу перспективу дослідження вбачаємо у поглибленні вивчення проблеми творчого потенціалу особистості через практику та вивченні питань, пов'язаних із психологічними особливостями діяльності перекладача.

Література

1. Бердяев Н. А. Самопознание: опыт философской автобиографии. — М., 1990. — 448 с.
2. Богоявленская Д. Б. “Субъект деятельности” в проблематике творчества // Вопросы психологии. — 1999. — №2. — С. 35–40.
3. Вайнциг П. Десять заповедей творческой личности. — М.: Прогресс, 1990. — 136 с.
4. Гиргинов Г. Наука и творчество. — М., 1979. — С. 67.
5. Ермола А. М. Креативність в основі моніторингу // Практична психологія і соціальна робота. — 2003. — №8. — С. 71–72.
6. Левин В. А. Воспитание творчества. — М.: Знание, 1977. — 64 с.
7. Лук А. Н. Психология творчества. — М.: Наука, 1978. — 128 с.
8. Маслоу А. По направлению к психологии бытия. — М.: Эксмо-Пресс, 2002. — 272 с.
9. Психология личности: Словник-довідник / За редакцією П. П. Горностая, Т. М. Титаренко. — К.: Рута, 2001. — 230 с.
10. Рибалка В. В. Психология развития творческой личности: навч. посібник. — К.: ІЗМН, 1996. — 236 с.
11. Роджерс К. Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека. — М.: Прогресс. — 409 с.
12. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии: В 2-х томах. — М.: Педагогика, 1989.
13. Словарь иностранных слов. — 18-е изд., стер. — М.: Рус. Яз., 1989. — 624 с.
14. Советский энциклопедический словарь / Гл. ред. А. М. Прохоров. — М.: Сов. энциклопедия, 1987. — 1600 с.
15. Ткач Р. В. Психологічні особливості творчої активності особистості. — Запоріжжя: ЗДІА, 1999. — 24 с.
16. Філософія: навч. посібник / І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко, І. В. Бойченко та ін.; За ред. І. Ф. Надольного. — К.: Вікар, 1997. — 584 с.
17. Философский словарь. — М.: ИНФРА — М., 1997. — 576 с.
18. Щербакова К. І. Вступ до спеціальності: навч. посібник — К., 1990. — 166 с.
19. Экземплярский В. М. Очерки психологии учебно-воспитательной работы в школе. — М.: Учпедгиз, 1995. — 168 с.

Н. В. Дячук, асп.

Волынский национальный университет им. Л. Украинки,
кафедра общей и социальной психологии

ТВОРЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ КАК ФАКТОР САМОРЕАЛИЗАЦИИ ЛИЧНОСТИ

Резюме

Статья посвящена теоретическому анализу проблемы самореализации личности. XXI столетие требует от человека творческого развития, которое возможно при наличии у него творческого потенциала, который в свою очередь обеспечивает человеку его самореализацию. Поэтому в нашей статье присутствует глубокий анализ составных компонентов этого понятия: творчество и потенциал. Следует упомянуть, что проблема творческого потенциала личности исследовалась и продолжает исследоваться не только психологами, а и весьма популярна среди педагогов и философов. Проблема творческого потенциала тесно связана с проблемой творческой личности. Нашим заданием было определить самые важные профессиональные качества творческой личности в процессе ее становления и развития. Представленный анализ проблемы самореализации личности может послужить дополнением в дальнейшем исследовании проблемы.

Ключевые слова: личность, творчество, потенциал, самореализация, творческий потенциал, самоактуализация.

N. V. Dyachuk, postgrad. stud.

Volin national university after L. Ukrainka,
general and social psychology department

CREATIVE POTENTIAL AS A FACTOR OF PERSON'S SELF-REALIZATION

Resume

The article is devoted to the theoretical analysis of person's self-realization. The person of the XXI century is supposed to be creative. It can be done due to person's creative potential as a factor of person's self-realization. Therefore the concrete analysis of creative potential is viewed in this article. The analysis is given to such notions as creativity and potential. The person's self-realization problem has always been investigated by different scientists. To give proper analysis of the development of person's creative potential we shall study the problem of the creative person. Our task was to determine the professional characteristics of the creative person in the process of her development. The theoretical analysis given on the person's self-realization problem could serve as addition to further investigation.

Key words: person, creativity, potential, self-realization, creative potential, self-actualization.